

1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951

ROMER UNDER FÖRINTELSEN – ÖVNINGAR

Materialet består av klassrumsövningar, uppdelat i fem olika delar, A-E. Materialet är ett smakprov från webbplatsen www.romasintigenocide.eu. Under 2014 kommer hela webbplatsen översättas till svenska. Övningarna bygger på att arbeta med bilder, biografier och stereotypiska föreställningar. Varje del består av en sida med miniatyrbilder med faktatext och bildtexter. Dessutom finns längre ner i materialet visningsbilder att använda. Det finns även en separat ”visste du att” sida som komplement.

Del A Romer i Europa före andra världskriget

Grupparbete med bild övningar

Förberedelse: Skicka/printa ut sidorna med faktatexter för A-delen och visningsbilderna för samma avsnitt.

Introduktion: Dela in klassen i grupper och ge dem bilder och faktatexterna för A-delen. Låt eleverna göra uppgift i grupperna. Samla sedan alla i helklass och låt grupperna berätta vad de kommit fram till och varför.

Instruktion till eleverna A 1:

Studera följande bilder och fundera över vilken syn man hade på romer under 1930-talet. Vad tror ni ligger bakom denna syn?

- Vad tänker ni när ni ser bilderna?
- Vad visar bilderna? Vad är bakgrunden till dessa bilder?
- Vad visar inte bilderna?
- Läs nu texterna till varje bild. Vad tänker ni nu om de tre bilderna?
- Diskutera hur stereotypa föreställningar och fördomar kan ha påverkat myndigheternas behandling av romer i Europa under 1900-talet.
- Fundera också över hur detta kan ha påverkat behandlingen av romer under andra världskriget.

Introduktion, fördjupning A 2: Be eleverna enskilt skriva en kort reflektion över övningarna, denna reflektion bör innehålla: vad de lärt sig, vilka tankar de fick, vad som har förvånat dem och hur de tycker att de kan arbeta vidare utifrån frågorna.

1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951

Del B-D Diskriminering och förföljelse, Under nazistiskt styre, Folkmordet

Bildövningar i grupp där eleverna placerar in bilderna på en tidsaxel.

Förberedelse: Skicka/printa ut bilderna för del B-D. Eleverna behöver A3 papper, sax och tejp till tidslinjen/tillgång till datorer.

Introduktion B-D. 1: Dela in klassen i grupper och be varje grupp göra en tidslinje. Låt dem antingen göra en tidsaxel (på ett A3-papper) med ett startdatum t.ex. 1930 och ett slutdatum 1945 eller så markerar de några få specifika årtal. Det finns 3 bilder för varje del i det översatta materialet och fler bilder att använda på www.romasintigenocide.eu. Be eleverna tejsa in bilderna på tidslinjen och skriva en kort text under varje bild. Låt dem sedan gruppvis berätta inför klassen hur de har resonerat kring bilderna och de texter de skrivit.

Instruktion till eleverna B-D. 1.: Studera de nio bilderna och läs faktatexterna.

- Du/ni ska försöka göra en tidsaxel för de olika faserna i romernas öde efter nazisternas maktovertagande.
- Diskutera sedan varför människor i Tyskland och i övriga Europa inte protesterade över romernas öde?

Instruktion fördjupning: B-D. 2.: Diskutera i smågrupper begreppen: offer, åskådare, förövare och applicera detta på romerna under Förintelsen. Fundera över vem som var förövare respektive åskådare samt åskådarrollen i folkmordet på romer. Varje grupp skriver ner en kort reflektion. Samla nu eleverna i helklass och diskutera förövar- och åskådarrollen. Helklassdiskussion kring förövar- och åskådarrollen kopplat till romerna under Förintelsen.

1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951

Del E. Röster från romer som överlevde Förintelsen

Att arbeta med bibliografier

Förberedelse: Skicka/printa ut sidan med faktatext för E-delen och visningsbilderna för samma avsnitt.

Introduktion E 1: Be eleverna läsa texten till E-delen och/eller söka mer information på internet. Skriv en text som skulle passa för t.ex. en tidning, på en blogg, wikipedia osv.

Instruktion till eleverna: .

- Ta reda på så mycket du/ni kan om Sofia Taikon och Karl Stojka. Utgå från texterna ovan. Du/ni kan också själv leta efter mer material. Tänk på att källkritiskt granska texterna ni använder. Du/ni kan skriva enskilt eller två och två.
- Du/ni ska nu skriva en text om Sofia och Karl som ska publiceras.
- Innan texten kan bli publicerad måste du diskutera den med ansvarig utgivare (läraren).
- Ansvarig utgivare ger kommentarer på texten och du/ni får möjlighet att korrigera eventuella misstag.

Introduktion E 2: Gör en film/rollspel/serie om deras liv. Instruktion inför övningen: Dela in klassen i grupper.

Instruktion till eleverna:

- Gör en film/rollspel/serie om deras liv.
- Arbetet presenteras inför klassen.
- Diskussion i helklass kring romernas situation idag i Sverige och Europa.

Introduktion E 3: Låt eleverna arbeta enskilt eller två och två. De behöver A-3 papper, linjaler samt blyertspennor och andra kreativa material/datorer till sin uppgift. Om eleverna väljer att göra en film kan de använda sina mobiler. Kom överens om hur och var ni lägger upp filmerna.

Instruktion till eleverna:

- Läs berättelserna om Karl Stojka och Sofia Taikon och studera bilderna. Försök ta reda på mer om Karl och Sofia och välj sedan en av följande uppgifter:
- Välj ut en av ovanstående personer och berätta om honom/hennes liv i serieform, gör en film, blogg, skriv på wikipedia osv. om någon av personernas liv. Eleverna kan använda foton, speakerröst eller något annat.
- Du är journalist på en lokaltidning och har fått i uppdrag att berätta om romer under andra världskriget. Din idé är att skriva en berättelse om några romer som överlevde nazisternas koncentrationsläger.

1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951

Avsnitt som bygger på kopplingar mellan då och nu

Diskussion om registreringar och stereotyper

Förberedelse: Skicka/printa ut bilderna från B-delen

Introduktion: Dela in klassen i grupper Läs fakta texten till B-delen. Låt eleverna diskutera frågorna i grupperna. Samla sedan alla i helklass och låt grupperna berätta vad de kommit fram till och varför.

Förslag till frågor att diskutera:

- Många menar att historieundervisning är viktig för att vi måste lära av historien för att inte upprepa samma misstag som våra föregångare har gjort men stämmer detta? Lär vi oss av historien?
- Fundera över varför man registrerade romerna vid den här tiden?
- Vilka argument använde man sig av för att göra det?
- Vilka konsekvenser fick det?
- Vilka argument använder man idag för att registrera människor?
- Helklassdiskussion kring konsekvenser av registrering samt nutida exempel.

Fördjupning: Skrivövning

- Utgå från texterna ovan samt artiklar, se länkar nedan.

DN:

Över tusen barn med i olagliga register: <http://www.dn.se/nyheter/sverige/over-tusen-barn-med-i-olaglig-kartlaggning/>

Sydsvenskan:

En osannolik polisskandal: <http://www.sydsvenskan.se/sverige/en-osannolik-polisskandal/>

Skånskan.se:

”En skammens dag”: <http://www.skanskan.se/article/20130923/NYHETER/130929754/-/en-skammens-dag>

Lärarmaterialet är utformat av Eva Henriksson Garatea, förstelärare i historia.

1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951

ROMER UNDER FÖRINTELSEN

A: Romer i Europa före andra världskriget

Romer är en av de största minoriteterna och har levt i Europa i över tusen år, men har inget eget land. De kommer ursprungligen från Indien och talar ett språk som är besläktat med andra indiska språk och som på svenska brukar kallas romani, romska, romanes eller romani chib. Historiskt har romani-talande ofta benämnts "zigenare" av majoritetsbefolkningen.

B: Diskriminering och förföljelse

I de flesta europeiska länder kännetecknades tiden mellan första och andra världskriget av ekonomisk kris och växande spänningar, vilket ledde till ökad diskriminering av romer – som redan var en utsatt grupp. Romer registrerades och var tvungna att bära särskilda identitetshandlingar. I vissa länder införde man "zigenarlagar" som reglerade och begränsade romernas dagliga liv och traditionella försörjningssätt.

C: Romerna efter nazisternas maktövertagande

När nazisterna kom till makten i Tyskland 1933, förvärrades situationen för romerna. Romer kategoriserades som "främmande raselement" och definierades därmed som ett hot mot nazisternas vision om ett enhetligt "ariskt", "rent" och "sunt" tyskt folk. De nya raslagarna från 1935, de så kallade Nürnberglagarna, drabbade även romer. Under Nürnberglagarna, som bland annat vilade på rasbiologiska idéer och till att börja med var en antisemitisk förordning, inleddes stora förändringar av samhället och livet för judar och andra som påstods vara av andra "raser" än den tyska majoriteten. Dessa rasistiska lagar kom snart att även gälla romer.

D: Folkmordet

Mellan 1941 och 1945 mördades en stor del av romerna i Centraleuropa av nazister eller av medlemmar av fascistgrupper och rörelser lierade med Nazityskland. I december 1942 började romer deporteras från Tyskland till förintelselägren Auschwitz-Birkenau i det ockuperade Polen. Transporterna skedde i boskapsvagnar och många dog innan de kom fram. Romer placerades i en egen avdelning kallad "Zigenarfamiljelägrer". I lägrer fanns som flest cirka 23 000 romer. Vuxna och barn gasades till döds, dog av sjukdomar, undernäring och i medicinska experiment, eller slogs ihjäl av lägervakter. Sammanlagt mördades 21 000 romer i Auschwitz-Birkenau.

E: Överlevande

Det var mestadels unga människor mellan 20 och 30 år som överlevde koncentrationslägren. Små barn och äldre hade vanligtvis inte en chans under de brutala förhållandena. De flesta överlevande bar på erfarenheter som märkt dem för livet. Men under lång tid efter kriget erkändes inte övergreppen på romerna som rasistisk förföljelse. De flesta romer som överlevt var tvungna att vänta i årtionden innan de fick tilldelat sig ekonomisk kompensation för fängslanden, bestående hälsoproblem och egendom som beslagtogs.

1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951

A: Romer i Europa före andra världskriget

Max Bamberger (till höger) en sinto med sin familj i ett fotografi från 1935.

Dokumentations- och kulturcentret för tyska sinti och romer, Heidelberg (Tyskland)

I de flesta västeuropeiska länder var romer under århundraden förhindrade att delta i branschorganisationer och hantverksskrån. Därför blev många försäljare och köpmän. Speciellt i västra Europa var många romer framgångsrika affärsmän. Barnen gick i lokala skolor och många romer tjänstgjorde som soldater under första världskriget. Några blev till och med adlade för sina insatser för kung och fosterland.

En kringresande tysk sintifamilj med sin husvagn.

Ravensburgs stadsarkiv (Tyskland)

Medan de flesta central- och östeuropeiska romer var bofasta redan för flera hundra år sedan, fortsatte en del familjer i västra Europa att resa med husvagnar till olika nöjesparker och marknader. De handlade med boskap, hästar och metallskrot eller arbetade som smeder, mjölnare och som kringresande försäljare. Vanligtvis följde de traditionella rutten under somrarna för att sedan återvända till sina hemstäder och byar under vintern.

Tjeckiskt vykort från tidigt 1900-tal.

Romskt kulturmuseum, Brno (Tjeckien)

Under 1800-talet blev stereotypa föreställningar om romer vanliga i tidningar, böcker och fotografier. Så kallade "zigenarykort" blev mycket populära under första delen av 1900-talet. De speglade människors längtan av ett fritt liv. Många som aldrig hade någon personlig kontakt med romer fick sin uppfattning om dem från den här typen av vykort.

1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951

B: Diskriminering och förföljelse

Boende i den romska bosättningen i Oberwart i Österrike. Ett fotografi taget av polisen under 1930- talet.

Burgenlands regionala arkiv, Eisenstadt (Österrike)

Under 30-talets världsomspännande ekonomiska kris förlorade miljontals människor i Centraleuropa sina jobb. Vid den tiden var det få som hade sjukförsäkring, arbetslöshetsförsäkring eller ålderspension. Ett stort antal arbetslösa lämnade därför städerna för att återvända till de byar de ursprungligen kommit från. Återvändarna tog över de jobb som romer haft på landsbygden. Detta ledde till att många romer kom att svälta när de förlorat sin försörjning, och de lokala myndigheterna var tvungna att betala "fattigunderstöd". Motsättningarna blev allt större, och många samhällen ville bli av med de fattiga och hung- riga människorna.

Polisen kontrollerar en mans identifikationshandlingar under ett tillslag i den romska bosättningen i Allhau i provinsen Burgenland under mellankrigstiden.

Burgenlands regionala arkiv, Eisenstadt (Österrike)

Från 1890-talet fick europeiska romer mer och mer uppmärksamhet, och kontrollerades allt oftare, av polisen. Myndigheter introducerade regler som påverkade romers dagliga liv och arbete. De som arbetade utan tillstånd kunde straffas samtidigt som kringresande och tiggeri blev straffbart.

Ett franskt "carnet anthropométrique" var en speciell identifikationshandling för människor utan fast boende, komplett med fotografi och fingeravtryck. Inget mer är känt om innehavaren.

Emmanuel Filhols samling, Bordeaux (Frankrike)

Från 1912 krävde franska myndigheter att alla utan permanent bostad skulle bära ett så kallat "carnet anthropométrique". Det var det första dokumentet i sitt slag som listade fysiska kännetecken om innehavaren och som innehöll både ett fotografi och fingeravtryck. Andra europeiska länder följde snart efter.

1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951

C: Under naziststyret

Rasbiologen Robert Ritter (till höger) och en av hans assistenter tar blodprov på en ung tysk sintikvinna. Fotografiet togs 1936 som dokumentation av forskningsarbetet.

Tyska förbundsarkivet i Koblenz/Tyskland

År 1936 påbörjade det nyinrättade forskningsinstitutet för arvshygien och rasbiologi vid Nazitysklands hälso-myndighet i Berlin ett rasbiologiskt forskningsprojekt om sinti och roma (begrepp som i tyskspråkiga länder används på samma sätt som vi i Sverige i dag använder ordet romer för att täcka in flera olika romska språk- och kulturgrupper) i Tyskland, Österrike och områden i nuvarande Tjeckien. Senare drevs projektet i samarbete med Institutet för kriminalbiologi. Forskningsledaren Robert Ritter och hans assistent Eva Justin upprättade omfattande "släktträd", för olika familjer som i många fall går tillbaka mer än hundra år. De fotograferade och mätte människors kroppsdelar samt registrerade blodgrupp och färg på ögon och hår.

Ett registerkort för Karl Stojka, här under namnet Karl Rigo, skapat av anställda hos "rasforskaren" Robert Ritter 1940.

Tyska federala arkiven, Berlin Lichterfelde (Tyskland)

Nazisterna i Tyskland införde en lång rad lagar och regler som stigmatiserade romer som "födda kriminella". De argumenterade att även om en rom inte ännu hade begått ett brott, skulle hon eller han göra det förr eller senare på grund av att kriminalitet var en del av romers biologiska arv. För att kunna förhindra brott arresterade därför nazisterna inte bara de som faktiskt hade begått brott utan också människor de ansåg kunde tänkas göra det någon gång i framtiden.

Reichsgesetzblatt

Teil I

1933	Ausgegeben zu Berlin, den 25. Juli 1933	Nr. 86
Inhalt: Bericht zur Verhütung erbkranken Nachwuchses. Vom 14. Juli 1933. § 507		
Neue Verordnung zur Durchführung der Verordnung über die Dienstverhältnisse. Vom 20. Juli 1933. § 521		
Verordnung über die Errichtung einer zentralen Güterkammer. Vom 22. Juli 1933. § 531		
Verordnung über Zulassensachen und Werkstätten. Vom 24. Juli 1933. § 533		
Verordnung zur Durchführung des Gesetzes über die Befreiung der im nationalsozialistischen Erbschaftsamtlichen Dienst befindlichen Beamten. Vom 25. Juli 1933. § 535		

Beleg zur Verhütung erbkranken Nachwuchses. | (a) Dem Antrag ist eine Bescheinigung eines für

Utdrag från österrikisk lagtext.

1933 års lag om "förhindrade av genetiskt defekt avkomma" legaliserade sterilisering med tvång av alla män och kvinnor som nazisterna ansåg icke önskvärda i samhället. Det inkluderade människor med fysiska eller mentala funktionsnedsättningar, människor av påstådda "underlägsna raser" och så kallade "födda kriminella". Mellan 1933 och 1945 blev över 400 000 människor steriliserade mot sin vilja, däribland många romer. För en del män och kvinnor betydde steriliseringen att de undgick att sändas till koncentrationsläger, men andra blev tvingade till sterilisering efter att de skickats till ett läger. Lagen upphävdes inte förrän 1988. Ingen kompensation betalades någonsin ut till offren.

1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951

D: Folkmordet på romer

Romer från Österrike i Dachaus koncentrationsläger fotograferade för SS av Friedrich Franz Bauer.

Arkiven vid Dachaus minnesplats (Tyskland)

Den första gruppen romer deporterades till koncentrationsläger 1938, men 1939 påbörjades massdeportationer till Dachau, Buchenwald och Ravensbrück, dit tusentals romer sändes till slavarbete. När dugliga familjeförsörjare deporterades blev många av deras familjer beroende av "fattigunderstöd", vilket fick de lokala myndigheterna att arbeta för att ännu fler skulle deporteras. Fångarna i koncentrationslägren delades av SS in i kategorier och symboler syddes på fångarnas kläder för att visa vilken kategori de tillhörde. Romer var vanligtvis tvungna att bära den svarta triangeln som användes för "asociala" fångar. Några läger hade en separat "zigenarkategori" med en brun triangel som symbol.

Mobil gasvagn som användes 1941/42 för att mörda österrikiska romer på resan från Litzmannstadts "zigenarläger" till dödsläget i Chełmno/Kulmhof.

Yad Vashem-arkiven, doc. no.1264/2, Jerusalem (Israel)

I december 1941, när en tyfoidfieberepidemi (en form av tyfus) bröt ut i "zigenarläget" i Litzmannstadts getto i den polska staden som nu är känd som Łódź, mördades 4 600 romer i mobila gasvagnar. De mobila gasvagnarna användes för att transportera romerna till Chełmno/Kulmhof. Tio veckor efter att de anlant till Łódź var alla 5 007 romer döda. 4 400 av dem är begravda i omärkta massgravar i skogen nära Chełmno, tillsammans med 150 000 judar och tusentals sovjetiska krigsfångar.

Inuti en barack – kläder spreds ut för att torka under natten med hjälp av eldstaden. Det här är det enda kända fotografiet från "zigenarfamiljeläget" i Auschwitz-Birkenau.

De tyska federala arkiven, Koblenz (Tyskland)

Den 16 december 1942 gav Heinrich Himmler order om att alla "zigenare" som bodde i det tyska riket skulle deporteras till Auschwitz. Den här Auschwitzkungörelsen markerade den slutliga delen av en plan för att utrota "zigenarna". För romerna från Tyskland, Österrike och dåvarande Tjeckoslovakien började massdeportationen till Auschwitz-Birkenau i april 1943. Mer än 20 000 romer trycktes ihop i 32 träbaracker i "zigenarfamiljeläget" i Auschwitz. I juli 1944 var 70 procent av dem döda. De som fortfarande var arbetsdugliga flyttades då till andra koncentrationsläger. De återstående 2 879 fångarna gasades under natten till den 2 augusti 1944. Händelsen har i efterhand kommit att kallas för "Zigenarnatten".

1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951

E: Under naziststyret

Sofia Taikon som ung kvinna i Sverige.

Privat ägo

Sofia Taikon, en romsk kvinna från Polen, deporterades till Auschwitz med hennes familj 1943. Men tillsammans med andra fångar flyttades hon vidare till Ravensbrück sommaren 1944. Under krigets sista sommar 1945 påbörjade svenska Röda Korset, med Folke Bernadotte i spetsen, ett evakueringsprogram för skandinaver i tyska koncentrationsläger. Vita bussar som markerats med Röda Korsets symbol forslade ungefär 15 000 fångar till säkerhet. De evakuerade även fångar av andra nationaliteter, och Sofia Taikon var en av dem. Efter kriget blev hon en av de mest respekterade representanterna för svenska romer. Hon gick bort 2005.

En oljemålning av Karl Stojka (1990) från Lackenbachlägret i Burgenland. Privat ägo.

Dokumentationscentret för österrikiska romer, Wien (Österrike)

Karl Stojka blev en framgångsrik affärsman i Österrike efter andra världskrigets slut. På fritiden målade han tavlor om sina erfarenheter från koncentrationslägren Auschwitz, Buchenwald och Flossenbürg. Han var romsk människorättsaktivist som kämpade för romers lika rättigheter och möjligheter, för romers erkännande som minoritet, och för kompensation åt de romer som överlevde förbrytelseerna de utsattes för under Förintelsen. Han gick bort 2003.

1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951

VISSTE DU ATT...

A... att många romer köpte och sålde varor på marknader eller försörjde sig som kringresande försäljare? Andra drev marknadsstånd eller åkattraktioner på nöjesparker. Många romska familjer drev också biografier.

... att innan 1950 fanns det i de flesta europeiska länder många kringresande som inte var romer? De bodde med sina familjer i husvagnar och flyttade från plats till plats för att hitta arbete.

... att vid början av 1900-talet bodde 90 procent av romerna i Europa inte längre i husvagnar? Fotografiets och vykortens växande popularitet i slutet av 1800- och 1900-talet bidrog till en romantiserad stereotyp bild av "zigenare" som "hemlösa vandrare", vilka reste på måfå från plats till plats och levde i naturens sköte, helt befriade från

sociala band. Det levnadssätt som en väldigt liten grupp av romer förde blev i majoritetens ögon det typiska för alla "zigenare". Inte ens på den här tiden stämde bilden in på mer än en liten del av romerna i Europa och trots det har denna bild bidragit till att upprätthålla en rad fördomar i över hundra år.

Se bilder A

B... att de lokala myndigheterna var skyldiga att ge rum, mat och läkarvård till de fatigaste invånarna?

... att under 1920- och 1930-talet steg dödligheten bland romska barn till mer än 50 procent? Det vill säga att över hälften av alla romska barn dog innan de fyllt två år.

... att för många polisbefäl var det ett lockande karriärslyft att arbeta med "zigenare"? Detta för att de i och med den här typen av polisarbete fick möjlig-

het att använda moderna tekniker som fotografering och fingeravtryck. Dessutom fick de tillfälle att arbeta med kollegor från andra länder.

... att romer var de första i Europa som var tvungna att bära personliga identifikationshandlingar?

... att det moderna passet blev vanligt att använda först efter andra världskriget?

Se bilder B

C... att nazisterna hävdade att romer ärvde sitt påstådda "asociala" beteende från sina familjer?

... att många barn fotograferades som en "brottsförebyggande åtgärd"?

...att dessa register efter 1941 användes för att skilja ut romer för deportation till koncentrationslägren?

... att motsvarande lagar existerade i många andra länder, däribland

Sverige, Finland, Norge, Danmark, Schweiz och USA? I en del länder blev romska kvinnor steriliserade mot sin vilja fram till 1970-talet.

Se bilder C

D... att det fanns romska fångar i så gott som varje koncentrationsläger i Tredje Riket?

... att när oroliga vänner och släktingar gjorde förfrågningar om de deporterade i mars 1942, och bad om tillåtelse att besöka dem i Polen, sa polisen att ingen besöksrätt gällde för människor som omplacerats till Łódź?

... att de mobila gasvagnarna först användes för att mörda patienter på mentalsjukhus och vårdanstalter?

... att fångarna i "zigenarlägret" organiserade en revolt? I maj 1944, när några skulle väljas ut för att gasas, körde romerna ut SS-vakterna från

lägret med pinnar och stenar som tillhyggen.

Se bilder D

E... de allierade av misstag bombade en konvoj från Röda Korset och dödade de flesta som just hade blivit befriade från fångenskapen i koncentrationslägren?

... Sofias livshistoria publicerades i form av ett tecknat serialalbum?

... Karl Stojka beviljades audiens av påven Paulus II som ett erkännande för hans många år av hängivet arbete? Påven Paulus II kallade honom en ambassadör för det romska folket.

Se bilder E